

garn und im Banate unterlagen . . .“). — Relativ la înțelesul originar al termenului *Uscoc* însuși (slav. „a sări“, „a emigră“), e instructiv mr. *a giuța de locu* = a emigră: „džiucăm de locu și de tru patridă ne mistecăm cu alte soi. . .“ (Ucuta, citat de Capidan, *Inceputul de mișcare culturală la Aromâni*, în „Convorbiri literare“ pe 1909, p. 881). Cf. Marković, *Kroatien-Slavonien*, Agram 1873, p. 53.

3. **Godârvaci, codârvaci**, „oameni porcoși, necuviincioși, ca batjocură pentru cei ce-și trag obârșia din Ruși“ (rev. „Ion Creangă“, IX, 121), porecliți ei însiși; *porci* (Candrea, *o. c.*, p. 140; cf. cupletul satiric împotriva Rușilor, „gligani“ (porci sălbateci) și „ritanii“, păstrat în mss. Ac., ca o „cântare a țăranilor Moldovei din anul 1844“).

Cu tot curiosul „aer de familie“ cu (*gei-be-gei*) *coada vacii* (etimologie populară?), nu credem să aibă vreo legătură cu acesta. Să aibă vreuna cu *godac*, „purcel“, bulg. *gudja* „Schwein“, etc.? — *Non liquet*.

P. S. — Pentru *bandraburcă*, „cartofă (de Brandenburg)“, cf. sîrb. *bavarac*, „bayerische Kartoffel“, apoi: n. de loc. băcăuan *Bandrabura*, n. de fam. *Brandaburul* al Mitropolitului Meletie (v. N. Iorga, *Ist. Bisericii*, II, 344), „țara *Brandiburului*“ (într'un doc. din 1762, ap. N. Iorga, „Neamul românesc“ din 4 Maiu 1918) și *Brandaburii ot Cernăuți*, însemnați, împreună cu „Ungurenii ot Suceava“, într'un Catastif de dăjdi moldovenești, de pe la 1760 (N. Iorga, *Studii și documente*, XXII, p. 135).

V. Bogrea

VI.

Evoluția lui en în in după labiale

de Vivian G. Starkey.*)

În *Studien zur rum. Philologie* 1. 56. Tiktin menționează că labialele înainte de *in* și *im* $\angle$ lat. *en*, *em* nu se palatalizează:

*) Dl. Meyer-Lubke a avut bunăvoința a ne trimite lucrarea aceasta menită pentru al doilea volum al „Comunicărilor“ Institutului român din Viena și datorită unui elev al său mort în războiu Ne facem o pioasă datorie publicând-o în traducere românească în acest Buletin, în care, la alt loc (v. recensia cărții lui I. Iordan), vorbesc despre același fenomen fonologic.
S. P.

imping, fierbinte și conchide din faptul acesta că evoluția lui *e* devenit *i* după consonante labiale e relativ târzie și că în compoziții ea s'a săvârșit abia după veacul XVII-lea, cum rezultă din șovăirea ortografiei între *e* și *i*: *mente* și *mințe*, *cuvinte* și *cuvinte*, *teue* și *tine*. Tiktin persistă și mai târziu la această părere (cf. *Grundriss für rom. Philologie* 1^a, 574), acceptată în urmă și de Meyer-Lübke, *Gramm. der rom. Sprachen* 1. § 94 și Densușianu *Hist. d. langue roum.* 1, 312. Singur Byhan o combate (cf. Jb. III, 16 ș. u.) susținând că duplicitatea de forme cu *e* și *i* prezintă numai o grafie care n'are nici o importanță pentru pronunțare. Grafia aceasta a trecut din mănăstire în mănăstire și de la om la om cu aceeași șovăire între ambele forme, pronunțarea rămânând însă peste tot aceeași. Pronunțarea acestui sunet, scris când *e* când *i*, și apărținător chiar limbii române străvechi, trebuie să fi fost un *i* (deschis), fapt care explică și menținerea nealterată a consoanelor labiale. Weigand, în introducere, aprobă această părere și califică expunerile lui Byhan ca „definitiv sigure“.

Dar o cercetare mai amănunțită a textelor vechi duce la rezultate de altă natură.

În Codicele Voronețean avem regulat și aproape exclusiv *mi-Ńre* 39|10, 74|1, *mi-Ńre* 60|8-9, *mi-Ńre* 43|1 și în perfectul *vi-Ńre* 17|3, *vi-Ńre* 17|14—18|1, *vi-Ńre* 24|7, 99|5, *vi-Ńre* 99|7-8, 100|5; de altfel pretutindene *e*. În Codicele Sturdzan al popii Grigorie din Măhaciu, lucrul, la prima vedere, e mai puțin lămurit. O seamă de texte șovăe între *e* și *i*, altele apar cu *i*. Alături de textele acestea însă stau altele, care au aproape fără excepție *e*, și care, lucru ce trebuie relevat, se prezintă consecvent și cu evoluția rotacizării. Cum însă rotacizarea e un fenomen dialectal și cum șovăirea între *n* și *r* nu se datorește numai unei simple manieri grafice sau numai capriciului de a redă din când în când un sunet intermediar, va trebui să vedem și în acest *en* (în loc de *in*) un reflex dialectal ori de câte ori *er* înlocuște după labială pe *in*. În *Legenda Duminecii*, Cuv. din Bătr. II, pag. 21 ș. u., găsim, în afară de un singur caz, peste tot *e*: *MENTE* § 12. *DOMERERX* § 4, 5, 6 etc.; chiar și când accentul premerge: *DEMERACA* § 7. Forma pe care Hasdeu la pag. 43 o dă cu

сфинтее îi aparține probabil lui însuși. Originalul va fi având paralel cu suprapunerea linioarei de abreviere numai forma сфинте¹). Și, paralel cu acest *e*, rotacismul домерекъ § 4, 5, 6 etc., vezi alte exemple în C. d. B. II, pag. 57. — *Predica* din C. d. B. II, pag. 117 ș. u are iarăși numai *e*: рсвенте § 233—234, менте § 232, фвенче § 243, 246, сфенцин § 240; chiar și când accentul premerge мѣнчѣрочѣа § 237, рѣмерекѣмѣ § 241, сфенцѣскѣ-се § 238²). Și rotacismul apare aici constant: ирѣма § 234 235, чирѣ § 234 etc. În *Legenda lui Avram*, ibid pag. 181 ș. u., apare în toate cazurile, *e*: мѣре § 155 corespunzător lui чеѣре § 156, și iară rotacismul мѣрѣ-ѣкѣ § 157. Dimpotrivă textul *Legenda sf. Vineri* ibid. pag. 139 ș. u. are încă regulat *e*, dar numai ici-colo pe ѣ. *Legenda* aceasta e însă după Hasdeu nu originalul, ci o copie după o redacțiune necunoscută și faptul acesta motivează și hibridul caracter al acestei bucăți față de celelalte texte din Codicele Sturdzan: cf. мѣне § 184 (atestat de 3 ori), 187, 188, 189, 192, мѣѣре 186, Венѣри § 180, 181 etc. și pentru *r*: ѣрѣкѣте § 189, сѣра (= sună) 184 alături de amintitут мѣне.

Foarte accentuată e diferențierea între *i* și *e* în Psaltirea Scheiană. În partea întâiu a paginelor celor doi copiști apare aproape fără excepție *e*, în partea a doua *i*. Cu alte cuvinte: această diferită evoluție a lui *e* urmat de un *n* + consonantă, după labială, corespunde celorlalte particularități fonetice ale textului acestuia, menținerii lui *u* final și rotacizării lui *n* inter-

1) Forma *sfinți* în traducerea textului e deasemenea fără importanță, fiind a se datori numai faptului că Hașdeu analizează legătura de abreviere în formă modernă

2) Elucidarea chestiunii dacă în textul original al Codic. Sturdzan, deci în limba lui Popa Grigorie, pronunțarea normală eră odinioară *e* sau *i* și *r* sau *n* reclamă cercetarea tuturor textelor lui Popa Grigorie. Menționez numai că pentru *i* par a pleda formele *Dumireci* pag. 43 (în titlu) despre care Hasdeu C. d B II, pag. 43 zice „Acest titlu e scris tocmai la pag 126, dar tot cu mâna lui Popa Grigorie“, precum și *ciri* în glosele scrise de însuși popa Grigorie la *Intrebarea Creștinească*, ibid pag. 107. În ce privește forma *ciri*, arcaicul *cene*, prin coordonare cu *mene*, se menține la ipoteza de evoluție cu *e* întocmai ca și *tene*, cfr. Tiktin, *Stud* 1, 56. Că de fapt Grigorie rotacisează și el, pare a fi dovedit prin aceste două cuvinte cf. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumanischen*, 40, 1.

vocal. Dimpotrivă, în textele Coresiene e cu mult mai bine reprezentat *i*, și numai relativ rar *e*.

După ce deci, corespunzător textelor, avem a face cu scrierea consecventă a unui *e* sau a unui *i*, vom admite și pronunțarea cu *e* sau cu *i* pentru diferitele texte. De importanță deosebită e și faptul că în orice altă poziție decât după labială apare numai grafia *i* înainte de *n*. Dacă totuși întîmpinăm forme ca *cene*, *sene*, *tene*, atunci acestea sînt a se explica cum am arătat mai sus. Cazuri izolate ca ДЕНЦІЕ C. d. B. II pag. 57 le putem însă de sigur considera ca simple grafii sau greșeli de ortografie.

O localizare preciză a formelor cu *e* și a celor cu *i* nu poate fi dată, totuși se pot fixa anumite indicii. Într'un inventar al mănăstirii Galata dela Iași, din 1588 (C. d. B. I pag. 119) e de trei ori atestată forma ВЕШМННТЕЛЕ 9—13, 122, 196, pe când în textele transilvănene întîmpinăm până pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea destul de adese forma cu *e* (cf. în Gaster, *Chrest.* vol. I: КСВЕТЕЛЕ (pentru КСВЕНТЕЛЕ) pag. 366, КСВЕНТЕЛЕ pag. 368, ПЕМЕНТАСКЖ pag. 367, ПЕМЕНТЕЩИ pag. 367, СЕМЕНЦІЕ pag. 368, СЕМЕНЦІНАЕ pag. 367 într'o Psaltire din 1710 și КСВЕНТЕ pag. 350. МЕНЦІНИ pag. 351, ЎБРЪЖЗМЕНТЕ pag. 352, de pe la 1705 etc.

Acestea par a sta în contradicție cu faptul că diaconul Coresi, care a lucrat timp mai îndelungat la Brașov, scrie numai *i*. Dar Coresi e originar din Târgoviște (Muntenia), unde se și pare că și-a tradus Evangheliarele (cf. ediția Timuș-Piteșteanu, precuvântarea lui C. Erbiceanu). Deci reflexul *i* la Coresi va fi o influență a idiomului muntenesc, precum apariția pe ici-colo a lui *e* o influență ardeleană. Acest *e* pare a se fi menținut până astăzi în comuna *Tella* pe Mureș*), de nu cumva cântecul publicat de Weigand în Jb. IV pag. 307

mul mō mir, brato, dže tșeneḡ (tine)

dže še nu veń (vinî) dzuḡa la meḡe

prezintă particularități fonetice de altă natură.

*) Cf. și Puscariu, *Zur Rekonstruktion des Urrum.* pag. 32—33, în Beihefte